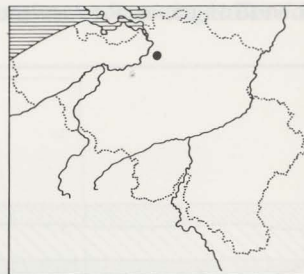

H. VERBEECK & F. LAUWERS

De Gallo-Romeinse nederzetting te Kontich

Interimverslag 1986

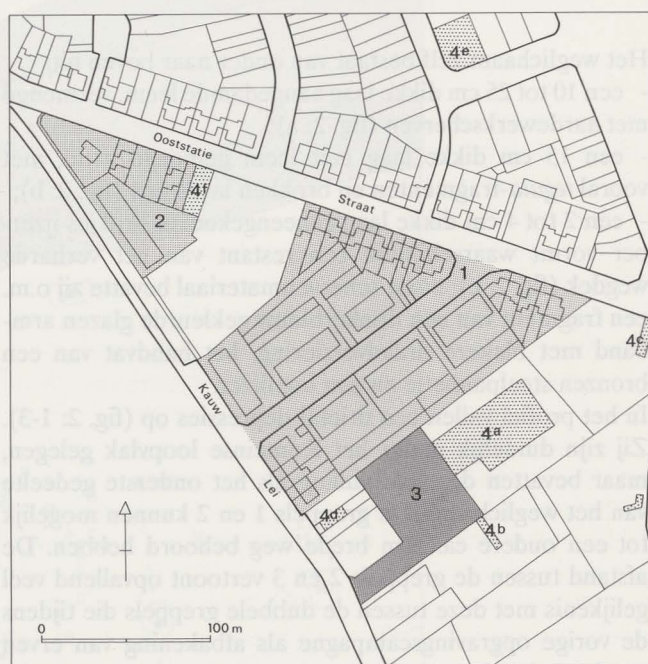

Van 1 juli tot begin augustus 1986 werd het onderzoek op de toekomstige verkaveling "Kauwlei" te Kontich door de Antwerpse Vereniging voor Romeinse Archeologie in opdracht van de N.D.O. voortgezet¹. Parallel daarmee werden in de onmiddellijke omgeving meerdere prospecties uitgevoerd:

- Ooststatiestraat nr 9 (fig. 1: 4,c): Romeinse laag en aanzet van een kuil.
- Kauwlei nr 27 (fig. 1: 4,d): aanvulling in westelijke richting van het in 1985 ontdekte greppelsysteem.
- Hoek van de Steenakker- en de Graaf de Ribaucourtstraat (fig. 1: 4,e): dit lager gelegen terrein, onder de 13 m hoogtelijn, bevatte noch een archeologische laag, noch enig schervenmateriaal en ligt duidelijk buiten het nederzettingensareaal.
- Ooststatiestraat nr 280 (fig. 1: 4,f): op dit reeds in 1970-1972 gedeeltelijk door Dr. F. Lauwers onderzochte perceel van het Kapelleveld, werd een oppervlakte van ca. 250 m² opgegraven. Onder een reeds vroeger erkende La Tène-afvalkuil vonden wij nog een waterput. De houten bekisting bestond uit een vlechtwerk van takken en twijgen in berkehout. De aanwezigheid van paalkuilen vereist een voortzetting van het onderzoek.

De meeste aandacht ging dit jaar naar het door het stratenet van de verkaveling meest bedreigde deel van het terrein. Met sleuven van 5 bij 70 m werd een oppervlakte van 2.250 m² op het perceel sectie C, nr 646, l en n opgegraven (fig. 1: 4,a), ten oosten van de in 1985 onderzochte sektor². Naast de talrijke gebouwsporen, waterputten en kuilen, werd hier een wegtracé aangesneden. Deze ontdekking vertegenwoordigt wel de bijzonderste aanwinst voor de kennis van de globale structuur van de nederzetting te Kontich.

Tenslotte werd in zuidelijke richting nog een werkput van 5 bij 25 m aangelegd, aansluitend bij de zuidoostelijke hoek van de in 1985 opgegraven zone (fig. 1: 4,b). Naast vondsten uit de trechter van waterput 4 van 1985, werden geen ar-

1 Situatiekaart.

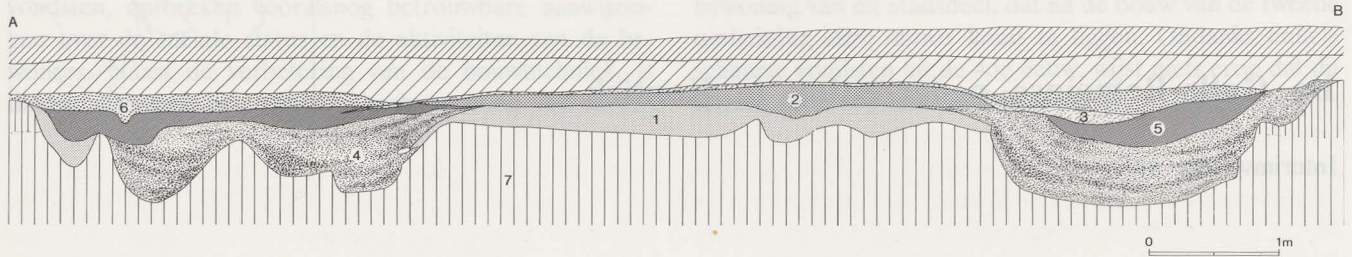
chaeologica meer aangetroffen. Waarschijnlijk bereikten wij hier de zuidrand van de nederzetting.

De weg

Mede dank zij twee aanvullende sonderingen in Z.Z.O.-richting, kon het tracé van de weg reeds over meer dan 100 m lengte worden vastgesteld. Hij is van N.N.W. naar Z.Z.O. georiënteerd en bestaat uit een ca. 4 m breed weglichaam, geflankeerd door een of meerdere greppels. Hun diepte verhoogt geleidelijk van slechts 30-35 cm in het zuidelijk deel van de opgegraven sector tot 60-68 cm op 35 m meer noordwaarts. De vulling bestaat uit bruingrijs lemig zand met op regelmatige plaatsen gele en grijszwarte leemlaagjes (fig. 2: d). Daarboven bevindt zich een 18 tot 24 cm dik en grijs-zwart pakket dat waarschijnlijk van organische oorsprong is (fig. 2: e). Tenslotte dekt een tot maximaal 10 cm dik laagje ijzeroer, langs de straatranden, of een bruin gekleurde vulling het geheel af.

1 Wij danken de N.V. Matexi die hiervoor welwillend de toelating verleende, en het gemeentebestuur van Kontich dat een graafmachine te onzer beschikking stelde.

2 Verbeeck, Lauwers & De Boe 1986.

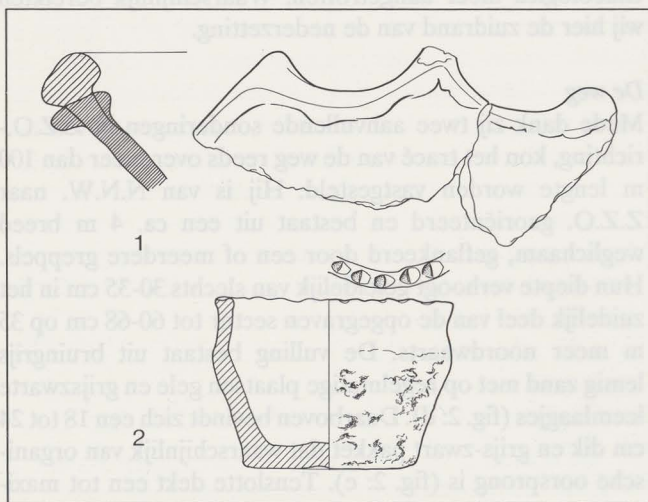

2 Doorsnede van de Romeinse weg.

Het weglichaam zelf bestaat van onder naar boven uit:

- een 10 tot 25 cm dikke laag aangedamde leem, vermengd met aardewerkscherven (fig. 2: a);
- een 15 cm dikke laag met leem gemengd zand, met vooral *tegula*-fragmenten en brokken lavasteen (fig. 2: b);
- een 2 tot 4 cm dikke laag aaneengekoekte brokjes ijzer-oor vormt waarschijnlijk een restant van het verharde wegdek (fig. 2: c); naast schervenmateriaal bevatte zij o.m. een fragment van een donkerblauw gekleurde glazen armband met blekere draadversiering, het handvat van een bronzen steelpannetje en een hoefijzer.

In het profiel vallen een drietal depressies op (fig. 2: 1-3). Zij zijn duidelijk onder het Romeinse loopvlak gelegen, maar bevatten dezelfde vulling als het onderste gedeelte van het weglichaam. De greppels 1 en 2 kunnen mogelijk tot een oudere ca. 5 m brede weg behoord hebben. De afstand tussen de greppels 2 en 3 vertoont opvallend veel gelijkenis met deze tussen de dubbele greppels die tijdens de vorige opgravingscampagne als afbakening van erven werden erkend.

3 Aardewerk uit de Midden-IJzertijd (Sch. 1/3).

Het gebouwenbestand

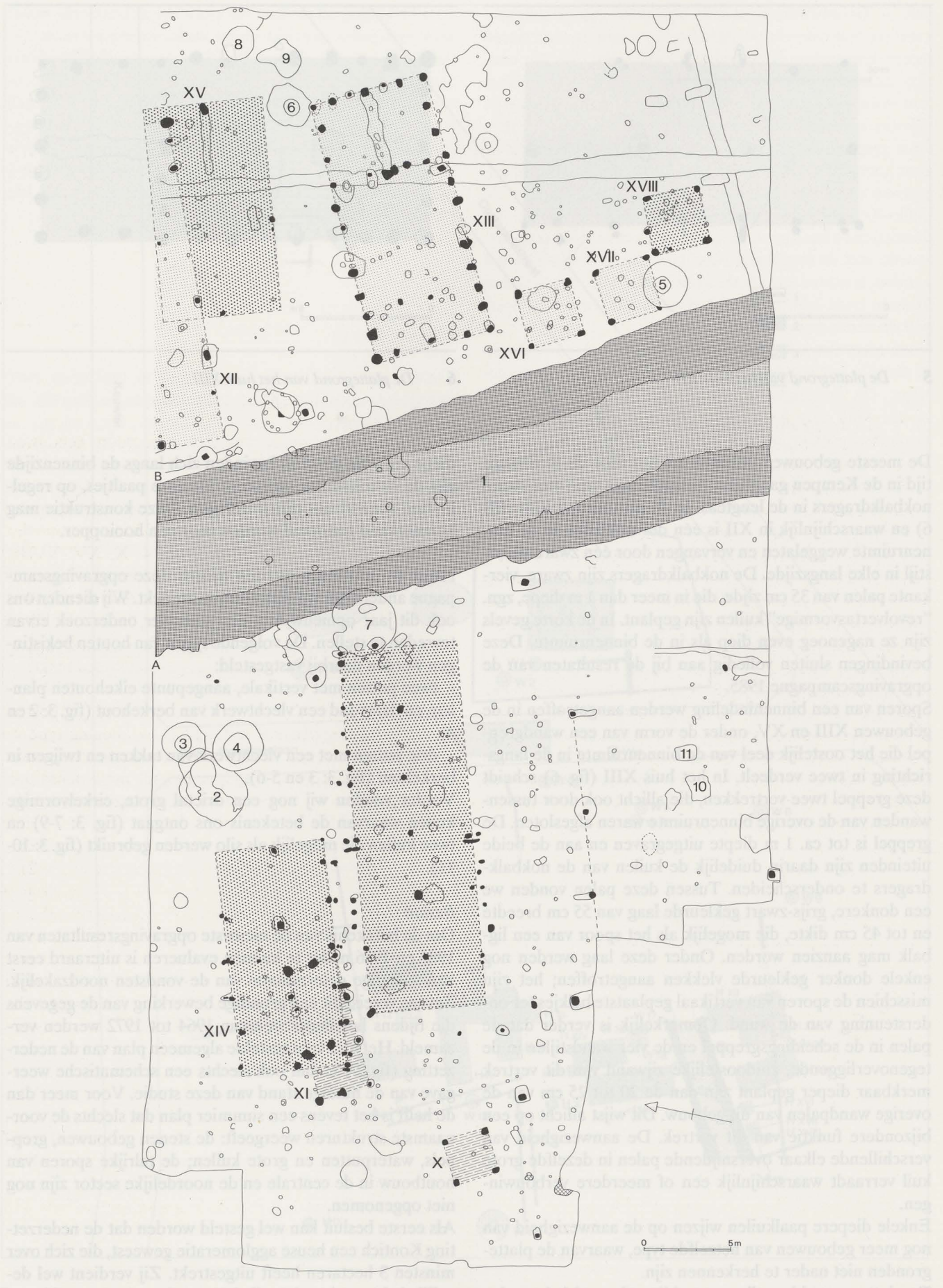
Aan weerszijden van de weg liggen meerdere gebouwen, telkens met hun korte zijde naar de straatkant gekeerd. De aan gang zijnde analyse van de talrijke grondsporen liet reeds toe een negental min of meer volledige plattegronden te onderscheiden. Naast een vijftal kleine gebouwtjes, hoofdzakelijk vierpostenspijkers (fig. 4: X, XVI-XVIII), zijn het grotere woonhuizen waarvan de lengte schommelt tussen 12 m en 21 m en de breedte tussen 6,60 m tot 7,40 m. Zij behoren tot verschillende bouwfazen, zoals duidelijk uit de enkele oversnijdingen, verschillende oriënteringen en het schaarse schervenmateriaal uit de paalkuilen blijkt.

Aan de oudste bewoningsfase van dit site kan allicht het gebouw XI toegeschreven worden. Het is een elfpostenkonstructie van een vrij eenvoudig, tweebeukig type en meet slechts 7,80 m bij 3,20 m. Een der paalkuilen bevatte enkele fragmenten van een lappenschaal, meer bepaald de zgn. parasolschaal, die in de Midden-IJzertijd kan gedateerd worden (ca. 500-300 v.C.; fig. 3: 1). Uit dezelfde periode stamt vermoedelijk eveneens een volledige beker met versiering van nagelindrucken op de rand (fig. 3: 2).

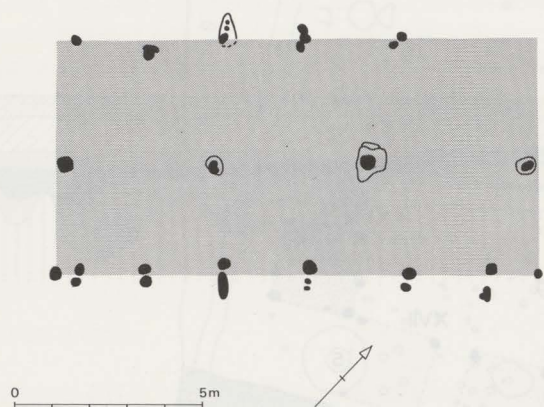
Nieuw voor de Antwerpse Kempen zijn de tweeschepige plattegronden van de gebouwen XIV (fig. 5) en XIX. Zij worden gekenmerkt door de dubbele paalstelling in de langzijden (wandpalen en steunpalen aan de buitenkant), het ontbreken van enige duidelijke wandstructuur in de korte zijden, en de aanwezigheid van een ingang in elke langswand. Deze ingangen zijn herkenbaar aan de dwarsgreppeltjes waarin men naast de dubbele wandpalen soms nog een derde paaltje van de deurposten terugvindt.

Door deze kenmerken hebben deze gebouwen veel gemeen met de huisplattegronden van het type Haps, die men in het noordelijk deel van Noord-Brabant in de IJzertijd aantreft, en vooral met mogelijk daarvan afgeleide huisplattegronden van Oss-Ussen³. Het gebouw XIV meet ongeveer 13 m bij 6,60 m, terwijl de lengte van het huis XIX minstens 18 m en mogelijk 21 m bedraagt. Zijn plattegrond is echter onvolledig.

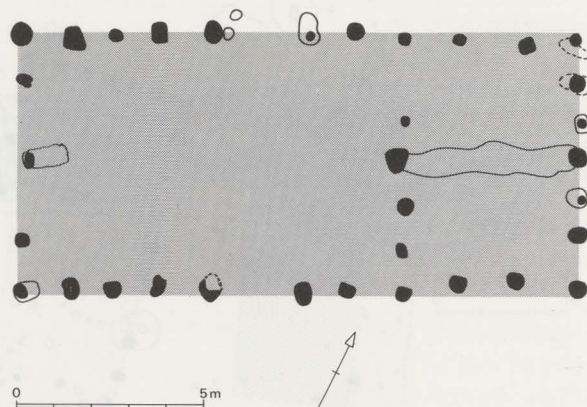
3 Vandensanden 1987, afb. 5.

4 Algemeen opgravingsplan van de in 1986 opgegraven sector.

5 De plattegrond van het huis XIV.

6 De plattegrond van het huis XIII.

De meeste gebouwen behoren tot het voor de Romeinse tijd in de Kempen gangbare, tweeschepige type met zware nokbalkdraggers in de lengteas. In de plattegrond XIII (fig. 6) en waarschijnlijk in XII is één der nokpalen in de binnenruimte weggelaten en vervangen door één zware wandstijl in elke langszijde. De nokbalkdraggers zijn zware, vierkante palen van 35 cm zijde, die in meer dan 1 m diepe, zgn. "revolvertasvormige" kuilen zijn geplant. In de korte gevels zijn ze nagenoeg even diep als in de binnenruimte. Deze bevindingen sluiten volledig aan bij de resultaten van de opgravingscampagne 1985.

Sporen van een binnenindeling werden aangetroffen in de gebouwen XIII en XV, onder de vorm van een wandgreppel die het oostelijk deel van de binnenruimte in de langsricting in twee verdeelt. In het huis XIII (fig. 6) scheidt deze greppel twee vertrekken, die allicht ook door tussenwanden van de overige binnenruimte waren afgesloten. De greppel is tot ca. 1 m diepte uitgegraven en aan de beide uiteinden zijn daarin duidelijk de kuilen van de nokbalkdraggers te onderscheiden. Tussen deze palen vonden we een donkere, grijs-zwart gekleurde laag van 55 cm breedte en tot 45 cm dikte, die mogelijk als het spoor van een ligbalk mag aanzien worden. Onder deze laag werden nog enkele donker gekleurde vlekken aangetroffen; het zijn misschien de sporen van vertikaal geplaatste balkjes ter ondersteuning van de wand. Opmerkelijk is verder dat de palen in de scheidingsgreppel en de vier wandstijlen in de tegenoverliggende, zuidoostelijke zijwand van dit vertrek merkbaar dieper geplant zijn dan de 20 tot 25 cm van de overige wandpalen van dit gebouw. Dit wijst allicht op een bijzondere functie van dit vertrek. De aanwezigheid van verschillende elkaar oversnijdende palen in dezelfde grote kuil verraadt waarschijnlijk een of meerdere verbouwingen.

Enkele diepere paalkuilen wijzen op de aanwezigheid van nog meer gebouwen van hetzelfde type, waarvan de plattegronden niet nader te herkennen zijn.

Tenslotte vermelden wij nog een bijzondere, cirkelvormige verkleuring met een straal van 1 m (fig. 3: 12). Naast een

diepe centrale paalkuil bevinden zich langs de binnenzijde van de cirkelomtrek meerdere kleinere paaltjes, op regelmatige afstand van elkaar gelegen. Deze constructie mag kenmerkend genoemd worden voor een hooiopper.

Naast de gebouwen werden tijdens deze opgravingscampagne andermaal vijf waterputten ontdekt. Wij dienden ons ook dit jaar opnieuw met een summier onderzoek ervan tevreden te stellen. De volgende typen van houten bekistingen werden daarbij vastgesteld:

- twee putten met vertikale, aangepunte eikehouten planken en daarrond een vlechtwerk van berkehout (fig. 3: 2 en 4).

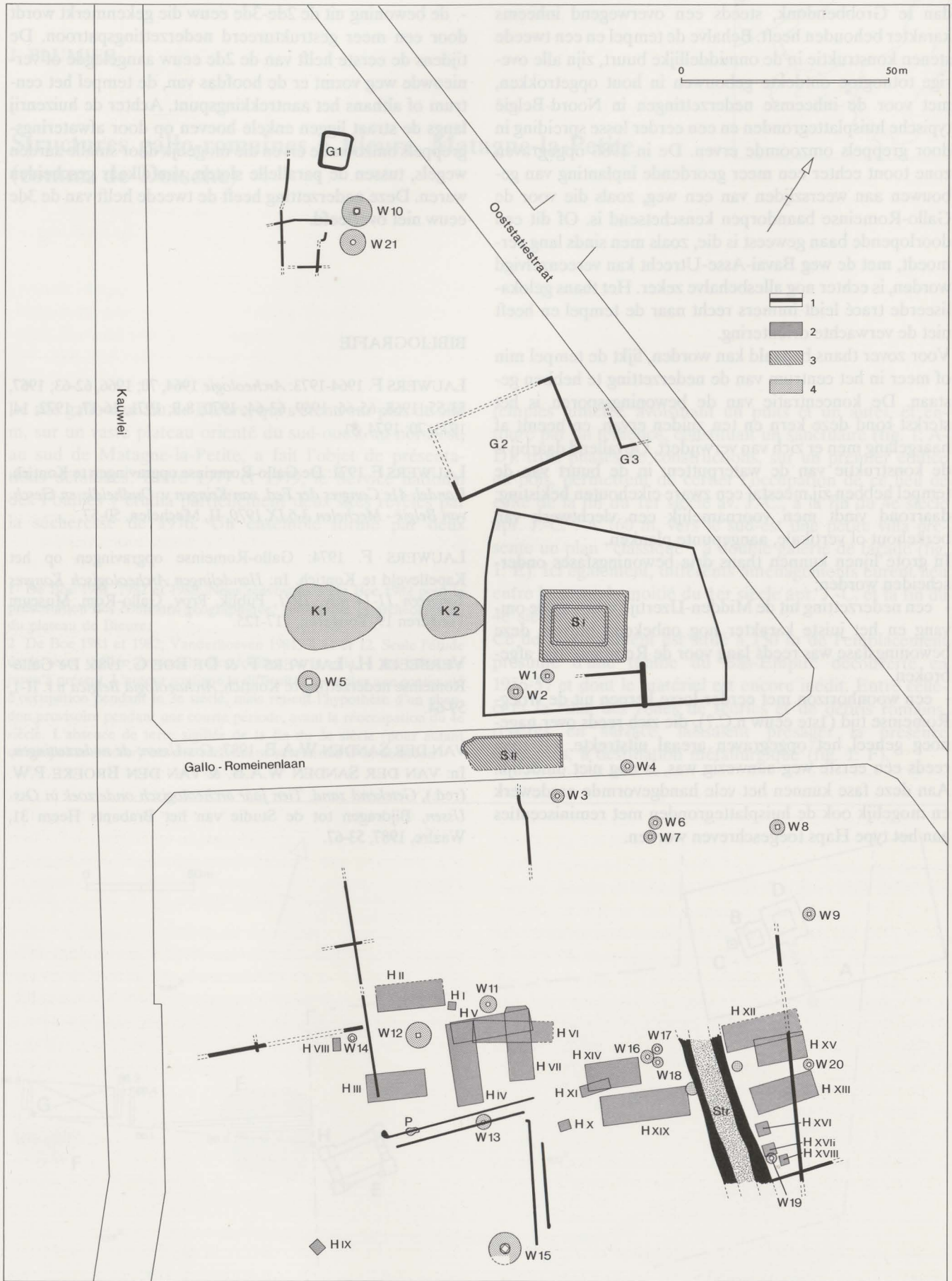
- drie putten met een vlechtwerk van takken en twijgen in berkehout (fig. 3: 3 en 5-6).

Verder vonden wij nog een drietal grote, cirkelvormige kuilen waarvan de betekenis ons ontgaat (fig. 3: 7-9) en twee kuilen die mogelijk als silo werden gebruikt (fig. 3: 10-11).

Besluit

Om de betekenis van de nieuwste opgravingsresultaten van 1985 en 1986 nader te kunnen evalueren is uiteraard eerst een volledige determinatie van de vondsten noodzakelijk. Tevens vereist dit een grondige bewerking van de gegevens die tijdens het onderzoek van 1964 tot 1972 werden verzameld. Het hier voorgestelde algemeen plan van de nederzetting (fig. 7) is dan ook slechts een schematische weergave van de huidige stand van deze studie. Voor meer dan de helft is het tevens een summier plan dat slechts de voornaamste structuren weergeeft: de stenen gebouwen, greppels, waterputten en grote kuilen; de talrijke sporen van houtbouw in de centrale en de noordelijke sector zijn nog niet opgenomen.

Als eerste besluit kan wel gesteld worden dat de nederzetting Kontich een heuse agglomeratie geweest, die zich over minstens 3 hectaren heeft uitgestrekt. Zij verdient wel degelijk de benaming *vicus* die haar na de eerste opzoekingen enigszins voorbarig toegekend werd, alhoewel zij, meer nog

7 Algemeen plan van de nederzetting Kontich (stand van de uitwerking einde 1986): H: houtbouw; S: steenbouw; W: waterput; K: kuil; G: greppel.

dan te Grobbendonk, steeds een overwegend inheems karakter behouden heeft. Behalve de tempel en een tweede stenen konstruktie in de onmiddellijke buurt, zijn alle overige totnogtoe ontdekte gebouwen in hout opgetrokken, met voor de inheemse nederzettingen in Noord-België typische huisplattegronden en een eerder losse spreiding in door greppels omzoomde erven. De in 1986 opgegraven zone toont echter een meer geordende inplanting van gebouwen aan weerszijden van een weg, zoals die voor de Gallo-Romeinse baandorpen kenschetsend is. Of dit een doorlopende baan geweest is die, zoals men sinds lang vermoedt, met de weg Bavai-Asse-Utrecht kan vereenzelvigd worden, is echter nog allesbehalve zeker. Het thans gelocaliseerde tracé leidt immers recht naar de tempel en heeft niet de verwachte oriëntering.

Voor zover thans bepaald kan worden, lijkt de tempel min of meer in het centrum van de nederzetting te hebben gestaan. De concentratie van de bewoningssporen is het sterkst rond deze kern en ten zuiden ervan, en neemt af naargelang men er zich van verwijderd. Opvallend daarbij is de konstruktie van de waterputten: in de buurt van de tempel hebben zij meestal een zware eikehouten bekisting; daarrond vindt men voornamelijk een vlechtwerk van berkehout of verticale, aangepunte planken.

In grote lijnen kunnen thans drie bewoningsfasen onderscheiden worden:

- een nederzetting uit de Midden-IJzertijd waarvan de omvang en het juiste karakter nog onbekend blijven; deze bewoningsfase was reeds lang voor de Romeinse tijd afgebroken.

- een woonhorizon met eerder losse kernen uit de vroeg-Romeinse tijd (1ste eeuw n.C.?), die zich reeds over nagenoeg geheel het opgegraven areaal uitstreckte. Of toen reeds een eerste weg aanwezig was, is nog niet duidelijk. Aan deze fase kunnen het vele handgevormde aardewerk en mogelijk ook de huisplattegronden met reminiscenties aan het type Haps toegeschreven worden.

- de bewoning uit de 2de-3de eeuw die gekenmerkt wordt door een meer gestructureerd nederzettingsspatroon. De tijdens de eerste helft van de 2de eeuw aangelegde of vernieuwde weg vormt er de hoofdas van, de tempel het centrum of althans het aantrekkingspunt. Achter de huizenrij langs de straat liggen enkele hoeven op door afwateringsgreppels omzoomde erven die mogelijk door smalle aarden wegels, tussen de parallelle sloten, van elkaar gescheiden waren. Deze nederzetting heeft de tweede helft van de 3de eeuw niet overleefd.

BIBLIOGRAFIE

LAUWERS F. 1964-1973: *Archeologie* 1964, 70; 1966, 62-63; 1967, 53-55; 1968, 65-66; 1969, 63-64; 1970, 8-9; 1971, 16-17; 1972, 14; 1973, 70; 1974, 81.

LAUWERS F. 1971: De Gallo-Romeinse opgravingen te Kontich, *Handel. 41e Congres der Fed. van Kringen v. Oudheidk. en Gesch. van België - Mechelen 3-6.IX.1970*, II, Mechelen, 50-57.

LAUWERS F. 1974: Gallo-Romeinse opgravingen op het Kapelleveld te Kontich. In: *Handelingen Archeologisch Kongres Tongeren 11-14 nov. 1971*, Publik. Prov. Gallo-Rom. Museum Tongeren 19, Tongeren, 117-125.

VERBEECK H., LAUWERS F. & DE BOE G. 1986: De Gallo-Romeinse nederzetting te Kontich, *Archaeologia Belgica* n.r. II-1, 59-64.

VAN DER SANDEN W.A.B. 1987: *Oss-Ussen: de nederzettingen*. In: VAN DER SANDEN W.A.B. & VAN DEN BROEKE P.W. (red.), *Getekend zand. Tien jaar archeologisch onderzoek in Oss-Ussen*, Bijdragen tot de Studie van het Brabants Heem 31, Waalre, 1987, 53-67.